

הגיד לך אדם מה טוב

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: (מיכה ו ח).¹

מסכת מכות דף כג עמוד ב – מתרי"ג לשלוש

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה: שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא: מאי קרא? "תורה צוה לנו משה מורשה" (דברים לג ד),² תורה – בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.³ בא דוד והעמידן על אחת עשרה...⁴ בא ישעיהו והעמידן על שש...⁵ בא מיכה והעמידן על שלש, דכתיב: "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך" (מיכה ו ח)...⁶

מסכת סוכה דף מט עמוד ב – דברים שבצנעה

תנא דבי רב ענן: מאי דכתיב: "חמוקי ירכיך" (שיר השירים ז ב) - למה נמשלו דברי תורה כירך? לומר לך: מה ירך בסתר - אף דברי תורה בסתר.⁷ והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך". עשות משפט - זה הדין, ואהבת חסד - זו גמילות

¹ כמנהגנו לפרקים, אנחנו פונים לדרוש בהפטרות השבת שהיא בפרשה זו מספר מיכה. הפסוק הקושר את ההפטרות לפרשת השבוע הוא: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'" (מיכה ו ח). אבל אנחנו נידרש לפסוק שהבאנו למעלה, החותם את ההפטרות, פסוק שאפשר שגם הוא מרמז לקשר עם פרשת השבוע. צניעות ועשיית הטוב כמשקל נגד לזנות ופריצות.

² ראו דברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה.

³ תורה זה בגימטריה 611 והשתיים החסרות הן שני הדברות הראשונים: "אנכי ה' אלהיך" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", שנאמרו מפי הקב"ה בעצמו ולא מפי משה ("תורה ציווה לנו משה"). דרשה זו של רבי שמלאי היא המקור העיקרי למסורת שהתורה כוללת תרי"ג מצוות (מדאורייתא), אבל חז"ל לא טורחים לפרט לנו מה הן מצוות אלה, להוציא את שני הדברות הראשונים: מצוות האמונה ומצוות איסור עבודה זרה, שסיווגן כמצוות מפורט כאן בגמרא, אגב הדיון בגימטריה של תורה. ראו המצווה הראשונה בה פותח הרמב"ם את ספר המצוות שלו ומזכיר את הגמרא הנ"ל. לאורך כל תקופת המשנה, התלמוד, סבוראים וגאונים, לא טרחו חכמים לדון מה הן תרי"ג המצוות, עד שבאו מוני המצוות, שתחילתם בבעל הלכות גדולות (ר' שמעון קיירא מאה 9) והמשכם ברס"ג, ספר המצוות לרמב"ם (והשגות רמב"ן עליו), ספר מצוות גדול (סמ"ג) לרבי משה מקוצי, קיצורו בספר מצוות קטן (סמ"ק) לר' יצחק מקורביל, ספר החינוך ועוד. כל אלה טרחו למנות את תרי"ג המצוות ונכנסו בשל כך למחלוקות גדולות: מה היא מצווה מהתורה ומה מדברין (ומה מדברי סופרים), כגון המחלוקת הידועה בין הרמב"ם לרמב"ן אם תפילה היא מצווה מהתורה ונמנית בכלל תרי"ג מצוות (רמב"ם, ספר המצוות מצוות עשה ה, הלכות תפילה ונשיאה כפיים) או איננה אלא מדברין (רמב"ן בהשגות שם). רס"ג ושלמה אבן גבירול ערכות את המצוות במבנה של פיוט ובתמצית - בשם המצווה בלבד. דורות רבים למדו את אמירתו זו של רבי שמלאי (שהוא עצמו אמורא ארצישראלי מדור שני) ולא חשבו למנות אותן ולסדרן ברשימה כוללת, אלא דנו בכל מצווה לגופה. זאת ועוד, אפשר שאמירה זו של רבי שמלאי היא יותר עניין אנדי מאשר הלכתי, שהרי ר' שמלאי ידוע כבעל אגדה וכל הצמצומים של תרי"ג מצוות לרשימה קצרה יותר, כפי שממשיכה הדרשה בגמרא, בהסתמך על פסוקים מספרי הנביאים והכתובים, רובם ככולם הם עיקרי מוסר ודרך ארץ ולא מצוות הלכתיות. ובנושא זה נגענו במקצת בדברינו תרי"ג מצוות בדפים המיוחדים.

⁴ על בסיס תהלים פרק טו: "מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך: הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו: לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו: נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימר: כספו לא נתן בנשף וישחך על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם".

⁵ על בסיס הפסוק בישיעיהו לג טו: "הלך צדקות ודבר מישרים מאס בצצע מעשקות וער פפיו מתמך בשחך אטם אָזנו משמע דמים ועצם עיניו מראות ברע".

⁶ ויש שם צמצומים נוספים עד לכדי מצווה אחת! "חזר ישעיהו והעמידן על שתיים, שנאמר: כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה (ישעיהו נו א). בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר: כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו (עמוס ד ד)... בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: וצדיק באמונתו יהיה (חבקוק ב ד)". העמדה זו על מצווה אחת, מזכירה אמרות רבות של חז"ל על מצווה ספציפית שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה, כגון: צדקה (בבא בתרא ט א), ציצית (שבועות כט א, מנחות מג ב), עבודה זרה (הוריות ח ע"א), מילה (ירושלמי נדרים ג ט), ושם גם שבת ועוד. אולי כל מצווה, אם תקוים כדבעי ובלב שלם, כאילו קוימו כל שאר המצוות והרי לנו מעגל חוזר של צמצום והרחבה, הרחבה וצמצום, מעגל שמציג את דרשתו של ר' שמלאי באור שונה מהקריאה הראשונית בו. אולי זו קריאה דו-כיוונית. כך או כך, אנו נתמקד בשלוש של מיכה וביתר דגש, במצוות "הצנע לכת".

⁷ ראו במקבילה בגמרא מועד קטן טז ע"א שרבי גזר שלא ישנו לתלמידים בשוק ורבי חייה לא שעה לגזירה זו ונזף ע"י רבי. רבי חייה דרש את הפסוק ממשלי א כ: "חכמות בחוץ תרונה" ורבי מתקן אותו שאין הכוונה ללמוד תורה בחוץ (ברחוב, בשוק), אלא כדרשת רבא: "כל העוסק בתורה מבפנים – תורתו מוכרת עליו מבחוץ". אולי גם בגלל סתרי תורה שאין מגלים אלא לצנועים. ובדרשה שלנו יש קשר לפסוק במיכה אותו אנחנו דורשים, כפי שהוא ממשיך במשפט הבא: "והיינו דאמר ר' אלעזר וכו'".

חסדים, והצנע לכת עם אלהיך - זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה.⁸ והלא דברים קל וחומר: ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא - אמרה תורה הצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא - על אחת כמה וכמה.⁹

פירוש רד"ק מיכה פרק ו פסוק ח - פירוש לכל השלושה

עשות משפט - יכלול כל המצות שבין אדם לחברו כמו נזקי ממון ודברים אחרים... ואהבת חסד - הוא גמילות חסדים ויעשה יותר מן הראוי לו: והצנע לכת עם אלהיך - הוא יחוד האל יתברך ואהבתו בכל לבבו ובכל נפשו.¹⁰

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן ח - צניעות בכל

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים". זהו שאומר הכתוב: "אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו" (תהלים קמו ה) - הראה לו הקב"ה שהיה יוסף קיים. "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו" - אמר להם יעקב: בבקשה מכם, היו מצניעים עצמיכם, שאין קשה מעין הרע. וכן אתה מוצא בלוחות הראשונות, על ידי שניתנו בגדולה נשתברו, שנאמר: "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ טו), אבל הלוחות השניים כשניתנו, לא ראה אותם אלא משה, שנאמר: "ואיש לא יעלה עמך וגם איש לא ירא בכל ההר" (שמות לד ג).¹¹ ואף ירושלים לא חרבה אלא מפני עין רעה, שנאמר: "הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ" (איכה ב טו). ואומר: "עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי" (שם ג נא). לפיכך אמר יעקב: אל תראו עצמיכם, שנאמר: "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו", אלא היו מהלכין בצנעה, שנאמר: "הגיד לך אדם מה טוב וגוי והצנע לכת עם אלהיך" (מיכה ו ח).¹²

מסכת ברכות דף לג עמוד ב - צמצום שהוא הרחבה ביראת שמים

ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" (דברים י יב).¹³ אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי:

⁸ עברנו מלימוד תורה לקיום מצוות וגמילות חסדים שגם אותם עדיף לעשות בצנעה ולא בפומבי, שמא ייחשב הדבר כיוהרה. בוודאי במצוות צדקה שעיקר חשוב בה הוא כידוע המתן בסתר. וקבלנו הסבר לשלושה העיקרים של מיכה: עשות משפט הוא כפשוטו - עשיית הדין. אהבת חסד גם היא כפשוטה - גמילות חסדים. והצנע לכת פירושו שגם כשאתה עושה גמילות חסדים ומקיים מצוות, ולומד תורה כ"ל, תעשה כל זאת בצנעה ובנמיכות קומה. עשיית כל אלה שלא בצניעות, איננה רק עניין של חשש ליוהרה, אלא עוללה לפגום בעצם העשייה. וכמאמר הבריות: צניעות איננה רק עניין של צניעות".

⁹ ראו בהשוואה את דין תפילה וצעקה בתענית: "למה יוצאין לרחוב? רבי חייא בר אבא אמר, לומר: זעקנו בצנעא ולא נענינו, נבזה עצמנו בפרהסיא" (גמרא תענית טז ע"א). וראו עוד במסכת ביצה טז ע"א על אינטימיות מצוות השבת: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל מצוה שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא, חוץ משבת שנתן להם בצנעא, שנאמר: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם". לא נאריך כאן בנושא פרהסיא-צנעה הגם שהוא מרתק ומעניין. ולהלן נראה שאמירת התורה להצניע לכת - אמרה תורה הצנע לכת - חל גם עליה, גם על לימוד התורה, נתינתה והעברתה!

¹⁰ לפני שנתמקד ב"הצנע לכת" ובמדרשים, נראה את ההתייחסות לכל השלושה אצל פרשני המקרא, בשונה מעט מהגמרא סוכה לעיל. בדומה לרד"ק לעיל, ראו גם פירוש מלבי"ם: "ומפרש נגד הגיד לך אדם מה טוב, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, שזה הטוב לך מצד שאתה אדם, שהמשפט ישמור החיים המדיניים מן הגזל והעושה. ועשיית החסד, בזה יעזור איש לאחיו. ונגד מה ה' דורש ממך אמר: והצנע לך עם אלהיך, מה שאתה צריך ללכת עם אלהיך". ובפירוש מהרש"א על הגמרא במסכת מכות ה"ל: "ואמר: בא מיכה והעמידן על ג' וכו', שהם יותר כוללים ומוסכמים גם בדת הנימוסית. וזה שאמר: דכתיב הגיד לך אדם מה וגו' שהיא דת הנימוסית המוסכמת בשכלו של אדם. ומה ה' דורש מעמך וגו' שהוא דת אלוהית. כי באלו הג' דברים הדת נימוסית תודה ומסכים לדת אלוהית הם משפט ואהבת חסד והצנע לכת". עשיית משפט ואהבת חסד, וודאי מקובלים על כל התרבויות האנושיות. גם את הצנע לכת אפשר להבין בדת הנימוסית הכללית. מיכה אמנם מוסיף ומדגיש את "עם אלהיך", שחל על כל השלושה, כפי שמהרש"א ממשיך ומסביר שם, אבל מקטע דבריו שהבאנו, שמדבר על "הצנע לכת" בלי "עם אלהיך", אפשר ללמד סניגוריה מסוימת כנגד הביקורת שהושמעה על השמטת "אלהיך" בסמל של בית הספר התיכון היראלי בחיפה. (סיוע נוסף הוא מדברי מדרש תנאים להלן: והצנע לכת - ועמך אלוהיך). ראו גם השימוש שרמב"ן עושה בביטוי "הצנע לכת" בדבריו למצוות שנצטוו במרה (שמות טו כה), לפני מתן תורה, ש"אינם חוקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות". וכך גם הברית שיהושע כורת עם העם בסוף הספר, בפרק כד. ראו דבריו מצוות שנצטוו במרה בפרשת בשלח.

¹¹ ובדרשה מקבילה במדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן לא: "הלוחות ראשונות על שנתנו בפומבי לפיכך שלטה בהם עין הרע ונשתברו וכאן א"ל הקדוש ברוך הוא אין לך יפה מן הצניעות שנאמר (מיכה ו) ומה ה' דורש ממך כי אם עשה משפט ואהבת חסד והצנע לכת".

¹² הצנעה והצנעת הלכת יפים לבני יעקב שיורדים לשבור אוכל במצרים וגם לעם שרוצה לשמור על קיומו ועצמאותו ולא לעורר קנאה ועין הרע מבית ומחוץ. אבל מכולם, צד את עינינו עניין הלוחות הראשונים מול הלוחות השניים. למה נשברו הלוחות הראשונים? מפני שנתנו בפומבי ובקולות וברקים (לא בדיוק לפי פשט המקרא, הדברות, לא הלוחות). אבל הלוחות השניים שנתנו בצנעה ובשקט, זכו להשתמר. ראו דברינו לוחות שניים בפרשת עקב. שם הבאנו, בין השאר, את מדרש שמות רבה מו א: "התחיל (משה) מצטער על שבור הלוחות. אמר לו הקב"ה: אל תצטער. בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד, ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרשות ואגדות". בלוחות השניים נתנו תר"ג המצוות, ואתם גם "מדרשות ואגדות", ובתוכם, יש לומר, גם דרשות של רבי שמלאי בגמרא מכות בה פתחנו. גם הרעיון של "צמצום" כביכול של המצוות למספר כללי מוסר ודרך ארץ ובראשם "הצנע לכת", דבר שהתקיים בעצם מתן הלוחות השניים, גם הוא ניתן בלוחות השניים שניתנו בצנעה. דרשה הסובבת את עצמה.

¹³ ראו הפסוק המלא שם: "ועתה ישאל מה ה' אלהיך שאל מעמך פי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולא יהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך". פסוק זה משמש מוטיב מרכזי בספר מסילת ישרים.

אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיהו לג ו) 14! - אִין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול. 15

מדרש תנאים לדברים פרק כג פסוק טו – דרשת פנחס בן יאיר

והצנע לכת ועמך אלהיך. 16 מיכן היה ר' פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקדש. 17

מלבי"ם מיכה פרק ו פסוקים ה-ח – הידוק הקשר לפרשת השבוע 18

עמי ... זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב, שרצה שבלעם יקטר על ישראל ויקללם, ומה ענה אותו בלעם שטוב בעיני ה' לברך את ישראל ... ועל ידי זה יעץ בלעם להכשילם בבנות מואב ... 19
ומביא על זה מה שנעשה אז מן השטים ועד הגלגל, שיעור הכתובים וסדרם: מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה' - הגיד לך אדם מה טוב וכו'. ושני הפסוקים: "במה אקדם ה' וכו' הירצה ה' באלפי אילים וכו'", באו כמאמר מוסגר כמו שיבואר. וענינו, שאחרי שחטאו ישראל בשטים ע"י עצת בלעם, נחמו על מעשיהם, ושאלו במה יתרצה ה' "לכפר פשע ולהתם חטאת" 20, וחשבו כי יצטרכו לפייסו בקרבנות גדולות עד שיקריבו את בניהם ופרי בטנם לכפר חטאתם. ואז מן השטים ועד הגלגל: הגיד לך אדם. והודיע להם תשובה על שאלתם: מה טוב, שאין ה' רוצה בעבודות קשות כי אם עשות משפט וכו'. 21 רוצה לומר כי אז הואיל משה באר את התורה וכתב

14 ראו הפסוק המלא שם: "וְהָיָה אֲמוֹנֵת עֲתִיד חֶסֶן יְשׁוּעַת חֻכְמַת וְדַעַת יְרֵאת ה' הַיָּא אוֹצְרוֹ". עוד בגמרא שבת לא ע"א שלומדת מפסוק זה את כל הש"ס כולו: "אמונת - זה סדר זרעים, עתיד - זה סדר מועד, חסן - זה סדר נשים, ישועות - זה סדר נזיקין, חכמת - זה סדר קדשים, ודעת - זה סדר טהרות" וקובעת שם שאחרי הכל: "יראת ה' היא אוצרו". וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים](#) בפרשת עקב, ראו שם.

15 שני דברים חשובים אנו לומדים ממדרש זה. האחד, שהרעיון לצמצם את דיני התורה ומצוותיה, למספר עקרונות וכללי יסוד, שמור כבר למשה. לצד פירוט דינים ומצוות בספר משנה תורה, חלקן מצוות חדשות וחלקן חוזרות על מה שכבר שמענו בשלושה החומשים הקודמים (מצוות מיוחדות מול מצוות מבוארות, בלשון רמב"ן), מתווה משה כללים מוסריים ודרך ארץ רבים: "ועשית הטוב והישר, תמים תהיה עם ה' אלהיך" ועוד ועוד. ראו דברינו [הטוב והישר](#) בפרשת ראה. זה אופיו המיוחד של ספר דברים, שכולל גם את עשרת הדברות. והרי לך תמצית כל העניין כבר אצל משה: שני דברות מרכזיים ששמעו מפי הגבורה, עשרת הדברות ששמעו במעמד הר סיני, פירוט מצוות ודינים שנתנו באוהל מועד ובלימוד תורה, כמתואר למשל בעירובין נד ע"ב: "תנו רבנן, כיצד סדר משנה?" (והרמב"ם מתארו בלשון ציורית בהקדמתו לפירושו למשנה); ולצד כל אלה, ניסיון להעמיד את התורה כולה על מספר כללי יסוד של מוסר, הנהגות ודרך ארץ. הדבר השני שאנחנו לומדים ממדרש קצר ותמציתי זה הוא שכללי יסוד אלה "לאו מילתא זוטרתא" הם - אינם דבר של מה בכך; נראים אולי כ"כלי קטן" ואינם אלא כלי גדול וענק! איך היו אומרים צעירינו בלשון מינו? כולו מה ה' רוצה ממך? אומר משה, בסה"כ קצת יראת שמים. עונים לו בני ישראל: כך הוא בעיניך משה! אבל בשבילנו, יראת שמים היא דבר ענק (ראו סוכה נב ע"א איך יצר הרע נראה לצדיקים ולרשעים). מכאן אולי גם הבנה מיוחדת של דרשת רבי שמלאי לעיל. הרדוקציה של מצוות התורה למספר כללי יסוד, איננה דבר קל וחור"ח תחליף נוח לקיום תרי"ג מצוות, אלא "כלי גדול" שעל מנת לקיימו צריך מאמץ גדול.

16 ראו בתי מדרשות חלק א מדרש ילמדנו פרשת עקב, על הפסוק פסל לך: "והצנע לכת עם אלהיך - אם תצניע עצמך, אלהיך עמך".
17 דרשה זו של רבי פנחס בן יאיר, המשמשת מוטיב ראשי לספר מסילת ישרים, מקורה במשנה החותמת את מסכת סוטה ומשם היא מצוטטת במקומות רבים (ירושלמי שבת א ג, שקלים ג ג, שיר השירים רבה א ט ועוד). כאן מציע המדרש שאת המקור או הרעיון שאב רבי פנחס מהפסוק במיכה! (למרות שבדרשה עצמה לא נזכרת מידת הצניעות, אלא ענווה). ראו גם מדרש פתרון תורה פרשת וידבר עמוד 110: "הגיד לך אדם מה טוב וגו' והצנע לכת, שהקב"ה אוהב את הצניעות. אם היה אדם צנוע, הקב"ה אוהבו ושכינה ישרה עליו. אמר רבי פנחס בן יאיר: הזריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה וכו'". והוא ממשיך שם למתן תורה שהיה בקולות וברקים לעומת לוחות השניים שנתנו בצנעא כפי שכבר ראינו. (לגבי לימוד התורה בצנעה, יש להוסיף את מדרשי תנחומא בתחילת ספר במדבר שמתארים את שלבי הדיבור של הקב"ה עם משה שהתחיל בסנה ועבר במדן ובמצרים, ומשם לסיני "וכיון שעמד אהל מועד, אמר יפה הוא הצניעות, שנאמר: והצנע לכת עם אלהיך - הרי הוא מדבר עמו באהל מועד וכן דוד אמר (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה"). עוד במוטיב הצניעות המביאה ל"מסילת ישרים" בחיי פרט וחברה, ראו מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה כו: "כך אמר להם הקב"ה לישראל: בניי, כלום חיסרת לך? מה אני מבקש מכם? הא אני מבקש אלא כדי שתהיו אוהבין זה את זה, ותהיו מכבדין זה את זה, ותהיו יריאין זה מזה, ולא ימצא בכם לא עבירה ולא גזל ולא דבר מכוער. אלא שלא תבואו לידי פסול לעולם, שנאמר: הגיד לך אדם מה טוב וגו' (מיכה ו ח). אל תיקרי הצנע לכת עם אלהיך, אלא הצנע לכת ועמך אלהיך. כל זמן שאתה עמו בצניעה, הוא יהיה עמך בצניעה, לכן נאמר הצנע לכת עם אלהיך". הצניעות בתורה ובדרך ארץ ובנימוסים ובחיים המדיניים, היא חזות הכל. היא התבלין.

18 לקראת סוף דברינו, נחזור ונקשר את הפסוק שלנו ואת ההפטרה מספר מיכה לפרשת השבוע, בעזרת פירוש מלבי"ם (הרב מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל ויזר, מזרח אירופה, מאה 19).

19 ראו דברינו [נבואת בלעם ועצתו](#) בפרשה זו.

20 ביטוי הלקוח מדינאל ט כד. ראו שם.

21 להבנת פירוש זה של מלבי"ם יש לעיין היטב בהפטרות השבת, פרק ו פסוקים ה-ח. פסוקים ו-ז: "בְּמַה אֶקְדֶּם ה' אֶכְפֹּף לְאַלְהֵי מְרוֹם הָאֲקָדְמוֹ בְּעוֹלוֹת בְּעִגְלִים בְּנֵי שָׁנָה: הִרְצָה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נְחָלֵי שֶׁמֶן הָאֶתָּן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בְטָנֵי חֲטָאת נֶפְשֵׁי, הֵם, לְפִי פִירוֹשׁ מַלְבִּי"ם, מֵאֲמַר מוֹסֵגֵר בֵּין פִּסּוֹק ה': "עַמִּי זָכַר נָא מֶה יַעֲצֵן בְּלֶק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשְּׂטִיִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ה'' וּבֵין פִּסּוֹק ח': "הִגִּיד לְךָ אָדָם מֶה טוֹב וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנְעַת לְכַת עִם

להם את משנה התורה והגיד להם מה טוב ומה ה' דורש מאתם שאינו דורש עבודות קשות וקרבתות וזבחים, (כי בספר משנה תורה לא האריך בדיני הקרבתות) ואינו רוצה רק שיעשו משפט וחסד.²²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק יב, שאולי הכל הוא משורש אברהם אבינו: "ויאמר ה' אל אברהם לך לך. כתוב: הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח) - זה אברהם אבינו, שהכיר את בוראו מאליו, והגיד לו הקב"ה ללכת מארצו וממולדתו, דכתיב לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". מיכה סוגר את המעגל שנפתח באברהם אבינו (ועשה "תחנות ביניים" במצוות שנצטוו במרה לפני מתן תורה, במתן תורה, במצוות שניתנו בסיני ובאוהל מועד, בספר דברים ובברית יהושע כחלק מההתנחלות בארץ).

מים אחרונים 2: בהמשך להערותינו לעיל על "הרחבה-צמצום" של מצוות התורה וציוויה, [ממצוות טרום סיני](#), דרך עשרת הדברות ועד לדרשתו של ר' שמלאי, אולי יש לראות את "הצנע לכת" כציווי של "עשה" שמשלים, את מצוות לא תעשה החותמת את עשרת הדברות: [לא תחמוד](#). "והצנע לכת" = "לא תחמוד".

²² אֱלֹהֶיךָ, שהם עיקר העניין. בני ישראל חטאו בשיטים (ראו דברינו [שיטים של זנות](#) בפרשה זו) ואם כעת יחשבו שכפרתם היא בהבאת קרבנות, באים פסוקים ו-ז ושוללים זאת. ובא פסוק ח ואומר מה היא התשובה והכפרה האמתיים לחטא הזנות בשיטים ומה הקב"ה רוצה מהאדם: "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצְנַע לְכַת" - זו התרופה וגם המניעה לחטא הזנות. באופן זה הופך מלבי"ם את הפסוק שבחרנו לדרוש בו לחלק מהותי ומרכזי בקשר של הפטרת השבת והפרשה!

²² תוספת חידוש של מלבי"ם היא שבכך נוצר גם הקשר עם ספר דברים הסמוך, בו משה מבאר את התורה וכותב להם את ספר משנה תורה בו אין כמעט אזכור של מעשה הקרבנות. ראו הערותינו לעיל, בהן הדגשנו את אופיו המיוחד של ספר דברים שמכיל כללי דרך ארץ ומוסר כגון: "ועשית הטוב והישר", "תמים תהיה עם ה' אלהיך" ועוד. אם נחבר רעיון זה לשיטת הרמב"ם שהציווי על המשכן ומעשה קרבנות בא, בחלקו לפחות, בעקבות מעשה העגל והרצון לחנך את העם שהיה שטוף בעבודה זרה, בהדרגה, ולתת לו קרבנות לשם שמים במקום לשם עבודה זרה (ראו דברינו [ולא יזבחו עוד לשעירים](#) בפרשת אחרי מות), הרי לנו הבדל גדול בין דור הבנים לדור האבות. דור האבות חוטא בעבודה זרה ומקבל כתיקון את עבודת ה' במשכן. דור הבנים חוטא בזנות ומקבל כתיקון דרך ארץ ולקח מוסר.